

Ничка Бечева (София)

ВДЪХНОВЕН ИЗСЛЕДОВАТЕЛ НА РОДОПСКАТА ОНОМАСТИКА СТ. Н. С. ГЕОРГИ ХРИСТОВ

Мнозина от хората, посветили живота си на проучването на Родопите, след дългогодишна работа в този край, без значение дали това става в наши дни или изследванията им са видели бял свят преди десетилетия, стигат до един най-общ извод: тази щедра планина представлява отделна вселена, събрала в себе си природни красоти, подземни и надземни богатства, люде с изключителна душевност и нравственост. Но този свят се разкрива само пред хора с чисти помисли, които сами разтварят сърцата и умовете си да открият неговите съкровища.

Един от тези всеотдайни и влюбени в Родопи изследователи е и ст. н. с. Георги Христов. Самият той не е местен човек. Роден е в хасковското село Нова Надежда през 1927 г. В будното семейство на селски общински чиновник отрано започват да правят планове за бъдещето на единствения син. Интересуват го техниката, инженерните науки, майката мечтае за син лекар, но както често става, случайността сякаш е тази, която предопределя бъдещото развитие на младежа. Постъпва в класическия отдел на Първа мъжка гимназия в Стара Загора, която завършва през 1946 г. На следващата година кандидатства и е приет за студент по икономика във Варна, има възможност да следва електроинженерство във Франция, но вече не случайността, а дълбоко осъзнатият интерес насочва избора му – класическа филология в СУ "Св. Климент Охридски". Завършва през 1951 г., отбива и военната си служба, но за младежа от провинцията, макар и отлично подготвен, работа в София няма. Така специалистът по латински и старогръцки се озовава в гр. Мадан.

Няколко месеца работи в рудник и сякаш пак случайността е тази, която насочва пътя му – назначен е за уредник на Музея на социалистическото строителство. Вещност, той е човекът, който създава първия в страната музей от този род, открит през 1958 г. По време на

многобройните си обиколки по села и махали, за да събира експонати за музея, Г. Христов за първи път усеща богатството на родопските говори. Особено впечатление му прави т. нар. "родопско акане" в с. Старцево и той целенасочено търси контакти с хора от това село, с които скоро започва да общува на родния им диалект. По това време диалектоложки експедиции вече събират материали за Българския диалектен атлас. Г. Христов се среща с проф. Ст. Стойков и споделя интереса си към родопските говори, разработва и предлага свой план за събиране на материали за атласа, който професорът приема с малки поправки и през лятото на 1959 г. в Маданско започва работа пълвата диалектоложка експедиция в Родопите под научното ръководство на съветския езиковед Н. И. Т о л с т о й, в която е включен и Г. Христов.

Впрочем, интересът на Г. Христов към диалектологията е отдавнашен. През 1956 г. излиза от печат монографията му *Говорът на с. Нова Надежда, Хасковско*, където подробно и задълбочено авторът представя фактите и явленията от родния си говор, дотогава неизвестен за науката. В рецензията си Хр. Х о л и о л ч е в подчертава приносния характер на труда и дава висока оценка на младия изследовател.

Качествата на Г. Христов на любознателен, трудолюбив и упорит млад учен със сериозна теоретична подготовка са оценени и още през 1952 г. той е привлечен за извънщатен сътрудник на Института за български език на БАН. Като такъв той поддържа редовни контакти с учени от Института. В разговор с акад. Вл. Георгиев той предлага да се заеме с изследването на родопската топонимия. Вече са научен факт първите монографични разработки на топонимията по околии – на Ив. Д у р и д а н о в за Ломско и Първомайско, на Й. З а и м о в за Панагюрско. Академикът приветствува идеята на младия учен и той започва проучванията си в бившата Маданска околия. Обикаляйки села и махали заради работата си в музея, но предимно в свободното си време, Г. Христов се среща и разговаря със стотици хора, издирва данъчни регистри и в продължение на няколко години успява да събере 9 170 имена. Не го разколебават нито отдалечените махали, до които се стига само пешком, нито несговорчивостта на някои от местните хора. В резултат на тази забележителна събирателска дейност и задълбочена изследователска работа през 1964 г. излиза от печат като самостоятелно издание *Местните имена в Маданско*.

Не е пресилено да се каже, че тази монография е ново стъпало в топонимичните изследвания на България. Издирени са почти 100 % от имената, което се потвърждава и от по-късните анкети в този район. Всяка местност е описана подробно и изключително точно, приведени

са различни варианти на едно и също название. Най-ценната част от работата, без съмнение, е езиковата характеристика на богатия материал и неговото етимологично тълкуване. На базата на задълбочен и прецизен анализ, с голяма осведоменост и отлично познаване на местните говори авторът навлиза в най-дълбоките пластове на топонимичното изследване. При тълкуването на имената Г. Христов използва богат сравнителен материал както от българската езикова територия, така и от други славянски страни. Изводите, базирани не само на езикови, но и на исторически и археологически данни, обобщени в кратките селищни истории, а също така и на големия брой родови имена, сочат категорично българската етническа принадлежност на местното население. Рецензентите на труда – проф. Ив. Д у р и д а н о в и проф. Й. З а и м о в, оценяват високо работата на автора, а с помощта на акад. Вл. Г е о р г и е в като отговорен редактор книгата е отпечатана много бързо. Неоспоримите научни качества на *Местните имена в Маданско* са изтъкнати и в трите публикувани рецензии, в които специалисти като К. К о с т о в и М. М л а д е н о в, М. М о с к о в, А. С а л а м б а ш е в открояват приносния характер и подчертават значението на проучването не само за бъдещото развитие на българската ономастика, но и за по-нататъшните комплексни изследвания на Родопите.

През 1964 г. Г. Христов се премества в София и започва работа в МК “Кремиковци”, където изпълнява тежък физически труд, при това на смени, но с едно предимство – големите отпуски, по време на които той е неизменно в Родопите. По молба на проф. Й. Заимов събира турски имена на местности от Ардинско. Започва и изследването на Бялизворско – един твърде интересен район със смесено население.

За годините, прекарани в Родопите, Г. Христов опознава много добре не само Маданско, но и почти цялата планина. Силно впечатление му прави изобилието на топоними, свързани с християнската религия, и то в райони, където населението е помюсюлманчено. Той обобщава и класифицира богатия емпиричен материал, в резултат на което през 1965 г. в “Родопски сборник” е публикувана студията му *Християнски елементи в родопската топонимия*. Открити са четири семантични групи. В първата авторът подрежда имената, свързани със съществуването на църкви и манастири, във втората – обекти, носещи имената на християнски светии, а в третата и четвъртата са имената, свързани с различни християнски обреди и длъжностни лица. От анализа на топонимичния материал, подкрепен и от оскъдните исторически сведения за района, авторът стига до извода, че първите християнски обекти в Родопите могат да бъдат отнесени към края на VI в., т. е. родопските славяни

са били християнизирани много преди официалното приемане на християнството в България. Тези дълговечни традиции са запазени и след насилственото налагане на исляма в Родопите.

През 1971 г. Г. Христов преминава на работа в ГК на Отечествения фронт, в Дома за социалистически бит и култура, сектор "Ислям". На следващата година организира експедиция и заедно с трима студенти по турска и българска филология събира около 5 500 имена на местности от общините на бившата Ардинска околия, които тогава са в границите на Кърджалийски окръг.

Част от събраните материали са обобщени и анализирани в публикуваната през 1976 г. студия *Топонимията на община Бял извор, Кърджалийски окръг*. Тя е естествено продължение на проучванията, започнати в Маданско. Районът на Бял извор е особено интересен с това, че тук си дават среща българоезично и турскоезично население. Прецизният анализ на топонимичния материал разкрива интересни явления. Докато българските имена по нищо не се отличават от тези на Маданско, то турските са съвсем нови, а при някои ясно личат несръчни опити за превод от български на турски език. Същите наблюдения Г. Христов прави и в други селища на преходния район, като се започне от с. Безводно и се стигне до с. Мак в другия край на околията.

През 1977 г. с помощта на съпругата си – отлично подготвена и опитна филоложка-българистка, Г. Христов записва топонимите от Смолянската част на Ардинска околия.

През 1982 г. Г. Христов се хабилитира и е назначен като ст. н. с. II ст. в Секцията за българска ономастика на Института за български език на БАН. Сега вече цялата му енергия и внимание са насочени към родопската ономастика. В продължение на няколко години са събрани и анализирани общо над 12 300 топонима от района на бившата Ардинска околия. През 1985 г. в Института за български език е обсъдена и приета за печат с много висока оценка монографията *Местните имена в Ардинско*. Събраният изключително ценен материал от труден за изследване район, задълбоченият и непредубеден езиков и стимологичен анализ на имената потвърждават наблюденията от Бялизворско, че етническите корени и на българското, и на турскоезичното население в района са едни и същи – български.

След завършване на работата върху ардинската топонимия Г. Христов разширява проучванията си на изток – в районите на бившите Крумовградска и Момчилградска околии. Първоначално сам, а по-късно и като ръководител на експедиция от студенти от Учителския институт в Кърджали, подготвени в кръжок по родопска ономастика, той събира

цялата топонимия на Крумовградска околия и на част от Момчилградска. На основата на този нов и изключително ценен материал и на данни от предишните си изследвания, общо 506 селища, той написва монографията *Топонимията като отражение на етнорелигиозните процеси в Родопите*, обсъдена и приета за печат през 1988 г.

Отличен познавач на Родопите, от 1983 до 1989 г. Г. Христов е заместник-председател на програмния съвет на националната комплексна научноизследователска програма "Родопи" на Групата за изучаването на миналото, бита и културата на родопското население към БАН, член е на редакционния съвет на "Родопски сборник".

Неоспорим е приносът на Г. Христов за развитието на българската ономастика. Апостолската му работа за изследването на един непознат и изключително труден район, широката му осведоменост, задълбоченият и точен анализ на езиковите факти и явления му спечелват заслужен авторитет в научните среди. Той е предпочитан автор на рецензии по ономастични и диалектоложки трудове, защото обективността и добронамереността на оценките му респектират както току-що прохождащи в науката млади специалисти, така и вече утвърдени учени и изследователи. Достатъчно е да споменем рецензиите му за такива трудове като *Топонимията в Ловешки окръг*, *Селищните имена в Габровски окръг като исторически извор*, *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите* на проф. Н. К о в а ч е в, *Местните имена в Гоцеделчевско* на проф. Й. И в а н о в, *Местните имена в Михайловградско* на ст. н. с. Д. М и х а й л о в а, *Местните имена в Пещерско* на ст. н. с. Т. Б а л к а н с к и, *Местните имена във Врачанско* на Б. Н и к о л о в, *Местните имена в Смолянско* на А. С а л а м б а ш е в, *Широколъшкия говор* на Ст. К а л а й д ж и е в и редица други, за да проличат широката осведоменост и разностранните интереси на автора им.

Цяло едно поколение млади специалисти поеха по нелекия път на научното дирене, напътствани от неговите препоръки в рецензиите за дисертациите им или при многобройните консултации. С отношението си към работата, към интерпретацията на фактите, с точното формулиране на изводите, с вниманието си към колегите Г. Христов неетрапчиво и деликатно ги насочи към истинските стойности в науката. Не са един и двама младите научни работници, аспирантите и студентите, които са търсили и намирали при него съвет, насока или просто добра дума.

Събрал и обобщил огромен материал, Г. Христов полага немалко усилия за популяризирането на резултатите от многогодишната си работа. Участва в редица конференции по красноречие в общинските

центрове Подкова, Млечино, Черноочене, Крумовград, Джебел, Кърджали, Рудозем, Мадан, Смолян и др. Навсякъде докладите му са посрещнати с жив интерес, защото обобщават конкретен топонимичен материал, а изводите са логично следствие от анализа на фактите. Той не си служи с предпоставени тези. С точен, ясен и разбираем за всекиго език той прави достойни за широката публика онези тайни на Родопите и тяхното население, които планината разкрива пред малцина. По същите причини читателите на сп. "Родопи" с нетърпение очакват негови статии, посветени на родопската топонимия и антропонимия.

Дейността на Г. Христов в Секцията за българска ономастика, на която през 1988 – 1989 г. (до пенсионирането си) е ръководител, е свързана с обединяването на работещите в тази нелека област специалисти. Той е един от съорганизаторите на Кръгла маса "Състояние и проблеми на българската ономастика", състояла се през 1989 г. във Велико Търново, където изнася единия от основните доклади *Състояние и проблеми на българската топонимия* (– В: Състояние и проблеми на бълг. ономастика. Т I. 1990, 20–30).

И след пенсионирането си Георги Христов не прекъсва заниманията си с топонимия. Голяма част от времето му е отдадено на внука, но въпреки това той винаги успява да помогне на колега, да участва в обсъждане или да напише рецензия. Очакват го и кутии с фишове и папки със събрани, но все още необработени материали. Очакваме и ние – помладите му колеги – нови изследвания за Родопите, защото по пътеките, които той проправи, се стъпва по-леко и хоризонтът е по-широк.